

THE SIGN LANGUAGE
IN PSYCHOTHERAPY
WITH PRELINGUALLY DEAF PERSON

Anna Roydeva

Abstract: Specialized psychotherapy for deaf people is still a young field of scientific research. The article describes collaboration and interaction between a therapist and a prelingually deaf person. This special collaborative relationship has several dimensions: language, Deaf culture, interpreting.

Keywords: sign language, prelingually deaf person, psychotherapy

От зараждането на систематизираното обучение на глухи хора съществуват алтернативни способности за усвояване на език от тях.

Първото училище за глухи деца е открито в Париж през 1760 г. Негов ръководител е Мишел дьо Л'епе. Малко по-късно през 1778 г. в Лайпциг е открито училище за глухи деца, създадено от С. Хайнике. В тези две училища са положени основите на мануалния¹ метод (с акцент върху дактил², жестов език и писмена

* Анна Генчева Ройдева – докторант по социална психология, катедра „Психология“, Философски факултет, ВТУ „Св. св.Кирил и Методий“, Велико Търново, e-mail: anna.roydeva@gmail.com

¹ В изходната си форма е наричан „мимически“, защото първо-образа му се асоциира с естествено зараждащата се комуникация между глухи хора, която обаче не обхваща абстрактни понятия и идеи.

² Ръчна азбука, при която всяка графема се представя чрез конфигурация на пръстите. Използва се за представяне на думи, които нямат жестов еквивалент.

форма на обучение) и устния метод (разчитащ основно на визуално отчитане на артикулацията). Предположили възможности за обучение на глухи са: Джироламо Кардано (1501-1576) – оспорил античната догма, че разбирането е презумпция на слуха; Понсе де Леон (1520–1584) – приложил в обучението на глухи дактилната азбука, базирана на използваната от монасите, дали обет за мълчание; Пабло Бонет (1573–1633) – публикувал първата книга за обучение на глухи, в която компилира двата метода; Якоб Перейра (1715–1780) – създател на жестови обозначения за цифри и пунктуация; Рош-Амброаз Сикард (1742–1822) – последовател на Л'епе и усъвършенствал система от методически жестове. Последната се сочи като причина Конгресът на учителите на глухи, проведен през 1879 г. в Париж и през 1880 г. в Милано, да отхвърли опитите за внедряване на методически изграден език³, противостоящ на естествения жестов език (Съева, Стоянова 2020; Басова, Егоров 1984; Зайцева 2000; Карпова 2008).

Видно от кратката историческа ретроспекция е, че глухотата традиционно се поставя в дискурса на словесната компетентност, която несъмнено е значима за всекидневния и професионалният живот, но не гарантира адаптация, формиране на идентичност и превенция на психичното здраве (Ангелкова (2018: 13), цит. по Попзлатева).

Тъй като в българската научна литература вече е поставена стабилна основа в проучването на историческите, интеркултурните, психолингвистичните, обучителните и рехабилитационните аспекти⁴ на жестовия език, настоящата разработка цели да го

³ Състоящ се от изкуствено създадени жестове, обозначаващи абстрактни понятия, които нямат репрезентация в естествения жестов език. Следва правилата, които дефинират употребата на фонемите, морфемите и лексемите в говоримите езици (актуалният термин е: калкиращ жестов език).

⁴ Български изследователи на посочените аспекти са: Съева (2020); Балканска, Лозанова, Дионисиева (2020); Ангелкова (2018); Съева, Стоянова (2020) и др.

разгледа в една по-малко позната област, а именно психотерапията на лица с предлингвистична⁵ глухота.

Според Американската психологическа асоциация психотерапията е „информирано и интенционално прилагане на клинични методи и междуличностни отношения, видоизменящи поведение, емоции, когнитии и други персонални характеристики в посока, желана от участниците в нея“ (American Psychology Association 2013: 102). Доколко психотерапията създава нови свойства на личността е дискуссионен въпрос (Хаджийски 2007: 6), но „привеждането на съществуващото в съответствие с дадена жизнена ситуация“ (пак там) изисква опит за регламентиране на взаимодействието, в частния случай – на едно нетрадиционно общуване.

В съответствие със структурата на общуването, която се характеризира с обособяването на комуникативна, интерактивна и перцептивна страна, първият въпрос, който повдига терапията на глухи, лица е свързан с езика, чрез който ще се осъществи обмен. През призмата на социалната психология комуникативната страна на общуването означава „търсене на личностен смисъл на предаване на информация, резултат от индивидуалния път на развитие на всяка отделна личност, което предполага и наличие на комуникативни бариери (смеслови бариери), възпрепятстващи взаимното и адекватното предаване на информация“ (Петрова 2001: 144).

В етапите на развитие на жестовия език иманентно се влията диадата на познавателния процес „сетивно (естествен жестов език) – рационално (методически изграден език)“, и както Кант, разкрива че „сетивните нагледни“ още не са познание; за да се превърнат в такова, те трябва да изпитат върху себе си влиянието на „категориите“ (Йонкова 2016: 84), така средоточието на двата подхода към жестовия език се концептуализира като „вербално-жестов билингвизъм“ или „бимодалност“ (визуално-двигателна за жестовия език и акустично-вокална за словесния език⁶).

⁵ Вродена или придобита до 2–3-годишна възраст.

⁶ За повече информация: Балканска, Лозанова, Дионисиева (2020)

Но този процес към момента не е актуален за всички глухи хора, защото глухотата е континуум както на биологично, така и на социално равнище.

Според Фром (2005: 43) логическото мислене е подчинено на категории, чийто корен е в една особена форма на съществуване – онази, при която ние общуваме с действителността на езика на действието.

Посредством осмисленото действие като език жестовата и вербалната комуникация се превръщат в своеобразен мост между чуващи и нечуващи.

Noyt, Siegelman and Schlesinger идентифицират следните характеристики на терапията с глухи чрез проведена анкета с десет терапевти с опит в работата с глухи клиенти (Porter 1999: 173):

1. Терапевтите са по-активни и директивни.
2. Често интерпретациите се правят с по-слабо ниво на абстрактност.
3. Спектърът от комуникационни техники включва пантомима и рисуване. В допълнение⁷: елементи от психодрама. Употребата на проективни и арт техники в някои случаи е възпрепятствана от абстрактността на инструктажа. Например: думи като „представи си“ биват заменени с действителните „нарисувай“/ „изиграй“. Назоваването на емоции и чувства бива обвързано с действителната им репрезентация; соматично локализиране; синкретични образи.
4. Обясняват се базови понятия. В допълнение: Когато терапевтът е чуващ, е необходимо да бъде осторожен по отношение употребата дори на най-елементарни понятия и степента на тяхното разбиране. Ако глухият човек е социално депривирован, неговият речник е лимитиран не защото има ментална ретардация, а защото не е срещал ситуации, в които да научи дадена дума и прилежащото ѝ значение. Социално желателното му по-

⁷ Бел.: Допълненията в тази и следващите точки са от практическия опит на автора. Те не се отнасят за цялата популация от глухи хора, а само за тези които живеят в крайна степен на социална изолация.

ведение може да бъде демонстрирано чрез постоянно мимическо или жестово потвърждение като знак за разбиране. Но въпрос на дипломатичност и елегантен подход на терапевта е, да получи обратна връзка за степента на осмисляне чрез въпроси, свързани с контекста на разговор, а не със затворени такива от типа „Разбра ли?“.

5. Практическа подкрепа, свързана с различен тип устройства.

6. Консултации и сътрудничество с различни социални подразделения.

Семейният терапевт Michael Harvey посочва някои от факторите, фрустриращи терапевтите, които работят с глухи (Porter 1999: 174):

1. Шок от внезапна загуба на възможността да бъде използвана артикулация и лекотата на вербалната комуникация. В допълнение: Дори и в случаи, когато терапевтът е учил жестов език, това не гарантира плавността на процеса. Културата на глухите хора е обвързана с езиково и семейно прилежание, с образователни, териториални и битови разлики в езика, който използват. Т.е. все още не е създадена традиция чуващи хора, които не са от семейства на глухи и не са израснали в тяхната среда, да бъдат изцяло приети в нея, освен в случаите когато са социално ангажирани и съпреживяващи техния усложнен статут.

2. Усещане за липса на компетентност за този вид работа.

3. Обезкуражаване от бавността на работата.

4. Физическа и емоционална умора от визуалната употреба на езика и от необходимостта да бъдат по-изразителни във физическо и невербално отношение. В допълнение: Възможно е при работа с глухи клиенти да се налагат по-дълги от обичайните междусесийни паузи, както и намиране на подходящ за всеки терапевт начин на възстановяване.

5. Възникваща изключителна услужливост, породена от чувство за вина. В допълнение: На 21 януари 2021 г. е приет Закон за българския жестов език и тече изготвянето на Проект на Наредба за придобиване на квалификация по професията „Пре-

водач от и на български жестов език“. Посочената в точката „услужливост“ произтича от размиването на формални и неформални (от близки, роднини, приятели) преводачески услуги, които постепенно ще бъдат диференцирани с тяхното системно предоставяне.

Чувството за вина, което произтича от генерализираната представа за „увреждане“ и асоциирането му с неспособност, бъдеща съжаление, е преодолимо с изграждането на конкретни стратегии за автономност в рамките на индивидуалните възможности.

6. Контрапродуктивни фантазии за спасяване или конфронтация с трудни или очевидно „катастрофални“ случаи. В допълнение: Както и при останалите случаи на психотерапия регулярната интер- и супервизия е превенция за загубата на граници, ориентир за собствените способности, познания, умения, контрапренос, пропуски, грешки и т.н.

7. Терапевтът може да се почувства победен, в отговор на което да се оттегли от „трудния“ глух пациент.

Жестовият език, в частност психотерапията на глухи хора, е нова научна сфера, която се проучва, анализира, актуализира и обогатява. Настоящата статия е опит за интерпретиране на „трудностите“ като перспективи, противодействащи на отхвърлянето, примитивизирането, суеверията и стигмата спрямо нечуващите лица.

БИБЛИОГРАФИЯ / BIBLIOGRAPHY

1. Ангелкова, П. (2018) Терапевтични стратегии към емоционалните и поведенчески проблеми на деца и възрастни с увреден слух. // **Angelkova, P.** (2018) *Terapevtichni strategii kam emotsionalnite i povedencheski problemi na detsa i vazrastni s uvreden sluh.*

2. Балканска, Н. Лозанова, С. Дионисиева, К. (2020) Методическо ръководство за обучение по български жестов език в предучилищна и начална училищна възраст. // **Balkanska, N. Lozanova, S.**

Dionisieva, K. (2020) Metodicheskо rakovodstvo za obuchenie po balgarski zhestov ezik v preduchilishtna i nachalna uchilishtna vazrast.

3. Басова, А. Егоров, С. (1984) История Сурдопедагогика. Москва // **Basova, A. Egorov, S. (1984)** Istoria Surdopedagogiki. Moskva.

4. Зайцева, Г. (2000) Жестовая речь. Дактилология. Москва. // **Zaytseva, G. (2000)** Zhestovaya rechy. Daktilologia. Moskva.

5. Йонкова, К. (2016) Дебатът между моделите на човешко поведение. Велико Търново. // **Yonkova, K. (2016)** Debatat mezhdur modelite na choveshko povedenie. Veliko Tarnovo.

6. Карпова, Г. (2008) Основы сурдопедагогика. Екатеринбург. // **Karova, G. (2008)** Osnovy surdopedagogiki. Ekaterinburg.

7. Петрова, К. (2001) Невербалната комуникация като начин за общуване. В: сп. „Диоген“, „Философия и психология“, Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“ // **Petrova, K. (2001)** Neverbalnata komunikatsia kato nachin za obshtuvane. V: sp. „Diogen“, „Filosofia i psihologia“, Veliko Tarnovo, UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“

8. Съева, С. Стоянова, И. (2020) Методическо ръководство за подготовка на преводачи по български жестов език. София. // **Saeva, S. Stoyanova, (2020)** Metodicheskо rakovodstvo za podgotovka na prevodachi po balgarski zhestov ezik. Sofia.

9. Хаджийски, М. (2007) Основи на психотерапията. В. Търново. Фабер. // **Hadzhiyski, M. (2007)** Osnovi na psihoterapiyata. V. Tarnovo. Faber.

10. Фром, Е. (2005) Забравеният език. София. // **From, E. (2005)** Zabraveniyat ezik. Sofia.

11. American Psychology Association (2013). Recognition of Psychotherapy Effectiveness. Vol. 50, No. 1, 102–109. DOI: 10.1037/a0030276

12. Porter A. (1999), American Journal of Psychotherapy, Vol. 53, No. 2, Spring